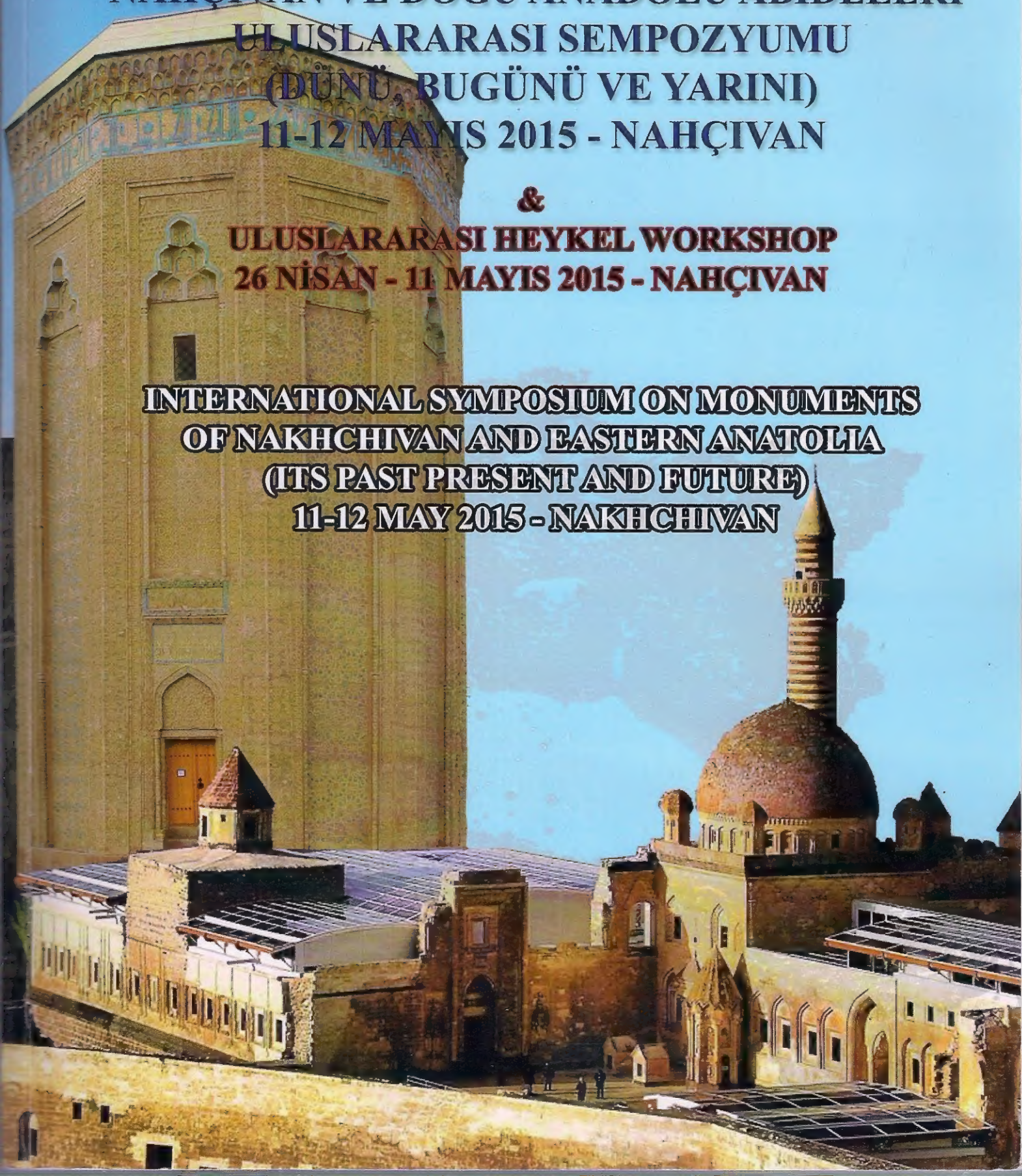

**NAHÇIVAN VE DOĞU ANADOLU ABİDELERİ
ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
(DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI)
11-12 MAYIS 2015 - NAHÇIVAN**

**&
ULUSLARARASI HEYKEL WORKSHOP
26 NİSAN - 11 MAYIS 2015 - NAHÇIVAN**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MONUMENTS
OF NAKHCHIVAN AND EASTERN ANATOLIA
(ITS PAST PRESENT AND FUTURE)
11-12 MAY 2015 - NAKHCHIVAN**

**NAHÇIVAN VE DOĞU ANADOLU ABİDELERİ ULUSLARARASI
SEMPOZYUMU**

(DÜNÜ BUGÜNÜ VE YARINI)

11-12 MAYIS 2015 - NAHÇIVAN

&

Uluslararası Heykel Workshop 26 Nisan – 11 Mayıs 2015 – Nahçıvan

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MONUMENTS OF NAKHCHIVAN AND EASTERN
ANATOLIA**

(ITS PAST PRESENT AND FUTURE)

11-12 MAY 2015 – NAKHCHIVAN

Baskı Tarihi
Mayıs 2016

1.Baskı

Baskı ve Cilt

SAGE Matbaacılık

Yayınevi

SAGE Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No

14721

Kapak Tasarım, İç Düzenleme Ve Düzeltme

Sempozyum Düzenleme Kurulu / Arş. Gör. Naci EDİ, Mehmet ŞAHİN

ISBN

978- 605-184-008-6

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi /Ağrı Tel. 0472 215 16 70 Fax: 0472 215 11 82

www.agri.edu.tr

Yayınlanan yazıların bütün sorumlulukları yazarlarına aittir.

Yayınlanan yazılar, kaynak gösterilmek koşuluyla, diğer yayın organlarında yayınlanabilir.

ONUR KURULU / HONORARY BOARD

Prof. Dr. İrfan ASLAN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. Saleh MUHARREM (Nahçıvan Devlet Üniversitesi Rektörü)

DÜZENLEME KURULU / ORGANIZING COMMITTEE

Düzenleme Kurul Başkanı / Chairman Of Organizing Committee

Prof. Dr. Kemal POLAT (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Doç. Dr. Nuriyev Mübariz ASGEROĞLU (Nahçıvan Devlet Üniversitesi)

Sempozyum Düzenleme Kurul / The Members Of Organizing Committee

Prof. Dr. Hasan YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Yahya BULUT (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa BULAT (Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Gülnare QAMBEROVA (Nahçıvan Devlet Üniversitesi)

Doç. Dr. Kadir ALİYEV (Nahçıvan Devlet Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Meral DİNÇER (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Arş. Gör. Naci EDİ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Yayın kurul başkanı

Prof. Dr. Kemal POLAT

Mimarlık

Doç. Dr. Gülnare QAMBEROVA

Sanat

Doç. Dr. Oğuz DİLMAÇ

Tarih

Yrd. Doç. Dr. Ramazan USLU

Kültür

Prof. Dr. Kemal POLAT

Sekreteryä

Arş. Gör Naci EDİ nedi@agri.edu.tr

Mehmet ŞAHİN akifshn@gmail.com

Sevda Gül

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Bilim Kurulu (Türkiye-Azerbaycan)

1. Prof. Dr. Kemal POLAT (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
2. Prof. Dr. Vedat DAĞDEMİR (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
3. Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
4. Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN (Atatürk Üniversitesi)
5. Prof. Dr. Alparslan CEYLAN (Atatürk Üniversitesi)
6. Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ (Atatürk Üniversitesi)
7. Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Atatürk Üniversitesi)
8. Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL (Atatürk Üniversitesi)
9. Prof. Dr. Nimet YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi)
10. Prof. Dr. Cevat BAŞARAN (Atatürk Üniversitesi)
11. Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Atatürk Üniversitesi)
12. Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
13. Prof. Dr. Haldun ÖZKAN (Atatürk Üniversitesi)
14. Prof. Dr. Mehmet TUNÇEL (Erciyes Üniversitesi)
15. Prof. Dr. Oktay BELLİ (İstanbul Üniversitesi)
16. Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN (Kastamonu Üniversitesi)
17. Prof. Dr. Haldun ÖZKAN (Atatürk Üniversitesi)
18. Prof. Dr. Hasan YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)
19. Prof. Dr. Yahya BULUT (Atatürk Üniversitesi)
20. Prof. Dr. Cəfər Əli oğlu QIYASI
21. Prof. Dr. Kubra Muxtar qızı ƏLİYEVƏ
22. Prof. Dr. Ramiz Həmid oğlu ƏBDÜLRƏHİMOV
23. Prof. Dr. Rayihə Barxudar qızı ƏMƏNZADƏ
24. Prof. Dr. İsmayıl Muxtar oğlu HACIYEV
25. Prof. Dr. Hacıfəxrəddin Yəhya oğlu SƏFƏRLİ
26. Prof. Dr. Vəli Baxşəli oğlu BAXŞƏLİYEV
27. Prof. Dr. Ələvsət Gülüş oğlu QULİYEV
28. Prof. Dr. Qasım Əhəd oğlu HACIYEV
29. Prof. Dr. Zəhmət Əbülfəz oğlu ŞAHVERDİYEV
30. Doç. Dr. Sabirə Səfi qızı DÜNYAMALIYEVƏ
31. Doç. Dr. Səbinə Xəlid qızı HACIYEVƏ
32. Doç. Dr. Zəhidə Gülməmməd qızı MƏMMƏDOVA
33. Doç. Dr. Rizvan Mustafa oğlu BAYRAMOV
34. Doç. Dr. Rəhibə Şanxay qızı ƏLİYEVƏ
35. Doç. Dr. Əli Kətan oğlu QƏHRƏMANOV
36. Doç. Dr. Elburus Saleh oğlu İSAYEV
37. Doç. Dr. Sara Adil qızı Hacıyeva
38. Doç. Dr. Oğuz DİLMAÇ (Atatürk Üniversitesi)
39. Doç. Dr. Akif ARSLAN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
40. Doç. Dr. Zübeyir SALTUKLU (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
41. Doç. Dr. Osman MERT (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
42. Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
43. Doç. Dr. Kerim GÜNDOĞDU (Adnan Menderes Üniversitesi)

44. Yrd. Doç. Dr. Ramazan USLU (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
45. Yrd. Doç. Dr. Şekip YAZGAN, (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
46. Yrd. Doç. Dr. Ziyad Cümşid oğlu ƏMRAHOV
47. Dr. Gülxarə Manaf qızı ƏHMƏDOVA
48. Dr. Ələkbər Məmməd oğlu QASIMOV
49. Dr. Nadir Müzəffər oğlu HÜSEYİNBOYLİ
50. Dr. İlhami Nizam oğlu ƏLİYEV
51. Dr. Zeynəb Kərim qızı QULİYEV
52. Heykəltarəş-Rəssam-Hüseynqulu ƏLİYEV

İÇİNDEKİLER

MİMARLIK

1. NAXÇIVAN-MARAĞA MEMARLIQ MƏKTƏBİ

ARCHITECTURAL SCHOOL NAKHCHIVAN- MARAGHA

Dr. Rizvan QARABAĞLI.....16

2. AZƏRİ – TÜRK NAXIŞ SƏNƏT VƏHDƏTİNƏ YENİ ELMI YANAŞMA TƏRZİ.

THE METHOD OF NEW SCIENTIFIC APPROACH TO THE AZERI-TURKISH ART ORNAMENTS UNITY

Dr. Nardənə YUSİFOVA21

3. NAHÇIVAN ŞƏHRİNİN MAHALLE CAMİLERİ

MOSQUE OF NEIGHBORHOOD IN NAKHCHIVAN CITY

Bariş AYDIN30

4. SELÇUKLULAR DÖNƏMİ ANI MİMARLIK FORMLARININ GEOMETRİK DESENLERİNİN HARMONİK YAPISI

HARMONIOUS STRUCTURE OF ANI ARCHITECTURAL FORMS AT SELJUKS ERA

Doç. Dr. Kadir ALİYEV41

5. DOĞUNUN İNCİSİ İSHAK PAŞA SARAYI'NDA GERÇEKLEŞTİRİLEN RESTORASYON ÇALIŞMALARI

RESTORATION WORK PERFORMED THE PEARL OF THE EAST İSHAK PASHA PALACE

Vedat Evren BELLİ.....49

6. NAHÇIVAN ŞEHİR HAN SARAYININ MİMARİSİ

ARCHITECTURE OF THE CITY OF NAKHICHEVAN KHAN PLACES

Serap BULAT.....59

7. ERZURUM YAKUTİYE MEDRESESİNDEKİ GEÇME MOTİFLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT ON THE INSERTED MOTİVES AT ERZURUM YAKUTİYE MADRASAH

Öğr. Gör. Yıldırım KARADENİZ70

8. ATABEYLER DÖNƏMİ NAHÇIVAN ŞEHİR MERKEZİ'NİN MİMARLIK PLANLAŞMA HELLİ

THE ARCHITECTURE PLANNING SOLUTIONS OF THE NAKHCHIVAN CITY CENTER IN THE ATABEYLER PERİOD

Doç. Dr. Gulnara KANBAROVA75

9. BÜYÜK SELÇUKLU DÖNƏMİ MEZAR ANITLARININ GELİŞİMİ YÖNÜNDEN NAHÇIVAN MİMARLIK OKULUNUN ÜLKE MİMARİSİNDEKİ YERİ

THE PLACE OF NAKHCHIVAN ARCHITECTURE SCHOOL IN COUNTRY'S ARCHITECTURE IN DEVELOPMENT OF GREAT SELJUKIAN PERİOD GRAVE MONUMENTS

Yrd. Doç. Dr. Anar AZİZSOY.....85

10. NAHÇIVAN'DA TÜRBE MİMARİSİ

SEPULCHRAL ARCHITECTURE IN NAKHCHIVAN

Aysel HUSEYNOVA92

11. NAXÇIVAN KÖRPÜLƏRİ

Prof. Dr. Rayihə ƏMƏNZADƏ.....100

12. SİLİNDRİK GÖVDƏLİ QÜLLƏVARI TÜRBE LƏRİN TƏKAMÜL PROSESİNDƏ MEMAR ƏHMƏD NAXÇIVANININ ROLU

Prof. Dr. Cəfər QIYASI104

13. GEMİKAYA ABİDESİNDEKİ GÜNEŞ MOTİFLERİNİN ARKEOSEMİOTİKASI

THE ARCHEOSEMIOTICS OF DEPICTION OF THE SUN ON THE GEMİKAYA MONUMENT

Dr. Zeyneb GULİYEVA114

14. ACEMİ NAHÇIVANININ ŞAH ESERİ MÜMİNE HATUN TÜRBE

AJAMI NAKHCHIVANI'S MOMINA KHATUN SEPULCHER THE MASTERPIECE

Doç. Dr. Gulnara KANBAROVA, Arş. Gör. Naci EDİ122

15.SELÇUKLU DÖNEMİ NAHÇIVANIN TÜRBE MİMARİSİ

NAKHCHIVAN TOMB ARCHITECTURE DURING THE SELJUK PERIOD

Muhammed KESKİN.....139

16. GƏMİQAYA ABİDƏSİ: TARİX VƏ OXŞARLIQLAR

GAMİGAYA MONUMENT:HISTORY AND SIMILARITIES

Məmməd RZAYEV, Doç Dr.Mübariz NURIYEV.....149

SANAT

1.KÜLTEPE VE ÇEVRESİNDE TESERRÜFAT KÜLTÜRÜ

THE EKONOMİK CULTURE IN THE KULTEPE AND ITS SURROUNDINGS

Doç. Dr. Asef ORUCOV159

**2. “GERÇEĞE YAKIN YA DA BENZERLİK MİDİR, SANATTA BAŞARILI OLMA ÖLÇÜSÜ”
DÜŞÜNCESİYLE MANSUR CAFEROĞLU’NUN RESİM ANLAYIŞI ÜZERİNE...**

*ABOUT MANSUR CAFEROĞLU'S SENSE OF ART WITH THE OPINION OF “REAL-LIKE OR SIMILARITY, THE
SUCCEEDING MEASURE IN ART”*

Tamer TUĞRUL.....165

**3.ERZURUM KÖPRÜKÖY SARIKAMIŞ (1914-15) ŞEHİTLİĞİNDE DONAN ASKERLER ANISINA
YAPILMIŞ OLAN ANIT HEYKEL ÜZERİNE BİR DENEME**

*AN ESSAY ON ERZURUM KÖPRÜKÖY SARIKAMIŞ MARTYRDOM OF ARM MADE WITH SOLDIERS
MONUMENT IN MEMORY OF SCULPTURE*

Mustafa BULAT, Serap BULAT, Barış AYDIN.....174

**4. GEMİKAYA ÇEVRESİNDEN BULUNMUŞ TUNÇ ÇAĞI SERAMİKLERİNİN MORFOLOJİK VE
TİPOLOJİK ÖZELLİĞİ**

*MORPHOLOGICAL AND TYPOLOGICAL CHARACTERISTICS OF BRONZE AGE CERAMICS FOUND AROUND
GEMİKAYA*

Doç.Dr. Toğrul HALİLOV.....190

**5. “AZERBAIJAN’IN HALK RESSAMI MARAL REHMANZADENİN “KOLHOZNİTSALAR” ESERİNİN
RESTORASYON VE KONSERVASYON AŞAMALARI”.**

*“FOLK ARTIST OF AZERBAIJAN MARAL RAHMANZADE “COLLECTIVE FARM WOMAN” STAGES OF THE
RESTORATION AND CONSERVATION WORK”.*

6. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN SİMGELERİ: HAYVAN FİĞÜRLERİ

ICONICON OF THE TURKISH CULTURE: ANİMAL FIGURES

Arş. Gör. Döndü Tülay DURMUŞ.....210

7. NAHÇIVAN'IN METALİŞLEME SANATINDAKİ EPIGRAFIK YAZI ÖRNEKLERİNİN ROLÜ HAKKINDA

ROLE OF PATTERNS WITH EPIGRAPHIC INSCRIPTIONS IN METALWORK ART OF NAKHCHIVAN

Dr.Habibe ALİYEVA.....218

8. KONUŞAN TAŞLARA SANATSAL YORUMLAR

Öğr. Gör. Recep ÖZER.....233

9. KEÇEÇİLİĞİN İĞDİRDAKİ YERİ

Öğr. Gör. Pelin Güleda KARADENİZ, Öğr. Gör. Rabiye KARTA, Öğr. Gör. Melahat TELERİ.....239

10. İMİŞLİ BÖLGESİNİN SAVUNMA İSTİHKÂMLARI

DEFENSE FORTIFICATIONS OF IMISHLI DISTRICT

Rüstemov RAMİL.....247

11. MEYDAN TEATRINDA ORDUBAD FOLKLORUNUN YERİ

THE FOLKLORE OF ORDUBAD REGION AND SQUARE THEATRE

Arzu HƏSƏNLİ, İntiqam HƏSƏNLİ.....254

12.TÜRK DRAMATURGIYASI NAXÇIVAN SƏHNƏSİNDƏ

TURKISH DRAMA WORKS ON NAKHCHIVAN STAGE

Doç. Dr. Ali KAHRAMANOV.....257

13.İSLAM SÜSLEME SANATININ MEZAR TAŞLARINA YANSIMASI; “BİNGÖL ÖRNEĞİ”

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zahir Ertekin, Öğrt. Gör. Nebi BUTASIM.....262

14.İĞDIR'DA KİLİM MOTİFLERİNİN ÇORABA YANSIMASI

Öğr. Gör. Rabiye KARTA, Öğr. Gör.Pelin Güleda KARADENİZ, Öğr. Gör. Melahat TELERİ.....280

15. IGNÁC KÚNOS'UN ANADOLU HALK EDEBİYYATINA VE DİLBİLİMİNE KATKILARI

THE CONTRIBUTIONS OF IGNÁC KÚNOS TO LINGUISTICS AND ANATOLIAN FOLK LITERATURE

Gumru ŞEHİRİYAR287

16.BEHRUZ KENGERLİ' NİN YARATICILIQ YANGISI

CREATIVITY TENDENSI OF BAHRUZ KANGARLI

Doç. Dr. Mahir HALILOV.....294

TARİH

1. ORTA YÜZYILDA NAHÇIVANDA SANAT ÜRÜNLERİNİN EKONOMİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ <i>IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE MIDDLE AGES IN NAKHCHIVAN CRAFT PRODUCTS</i> Doç. Dr. Sara HACIYEVA	298
2. BİRİNCİ DÜNYA HARBİ ZAMANI ALMANYANIN KAFKASYA POLİTİKALARINDA BAKÜ MESELESİ <i>BAKU ISSUE OF THE FIRST WORLD WAR TIME OF GERMANY'S POLICY CAUCASUS</i> Arş. Gör. Zamin ALİYEV	305
3. DOĞU ANADOLU'NUN GİZEMLİ ABİDELERİ: HÖYÜKLER <i>THE MYSTERIOUS MONUMENTS OF EASTERN ANATOLIA; THE MOUNDS</i> Arş. Gör. Umut PARLITI	312
4. İLK VE ORTA YÜZYIL TARİHİ ARAB KAYNAKLARINDA HAZAR DENİZİ HAKKINDA <i>EARLY AND MEDIEVAL AGES ARABIAN SOURCES ABOUT CASPIAN SEA</i> Terane Salih MIRZAYEVA	328
5. SAFEVİLER DÖNEMİNDE NAHÇIVAN'IN ŞEHİR HAYATI Elnur NECİYEV	333
6. 1501-Cİ İLDƏBAŞVERMİŞ NAXÇIVAN (ŞƏRUR) DÖYÜŞÜ HAQQINDA BƏZİ MƏLUMATLAR <i>SOME DATE ABOUT THE BATTLE OF NAKHCHIVAN (SHERUR) IN 1501</i> Prof. Dr. Şahin FƏRZƏLİYEV	341
7. ORTAÇAĞ SƏYYAHLARININ "SƏYAHƏTNAMƏLƏRİNDƏ" ŞƏRQİ ANADOLU VƏ NAXÇIVAN BÖLGƏSİNİN TARİXİ VE MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ (XV-XVII YÜZİLLİKLƏR) <i>THE HISTORY OF NAKHCHIVAN REGION AND EASTERN ANATOLIA AND ARCHITECTURAL MONUMENTS (15-17TH CENTURIES) IN THE "SEYAHETNAMEH'S OF THE MEDIEVAL TRAVELERS.</i> Doç. Dr. Mübariz AĞALARLI	349
8. NAHÇIVAN'IN SAFAVİLER DÖNEMİNƏ AİT BAZI MİMARİ ANITLARI <i>SOME ARCHITECTURAL MONUMENTS OF NAKHCHIVAN IN THE SAFAVIDS TIME</i> İlhami ALİYEV	362
9. NAHÇIVAN'IN ANTİK ÇAĞ TARİHİNİN ARAŞTIRILMASINDA MEYDANTEPE YAŞAM BÖLGESİNİN ÖNEMİ <i>IMPORTANCE OF MEYDANTAPA LOCALITY IN STUDYING OF ANCIENT HISTORY OF NAKHICHEVAN</i> Ayten TAHIRLI	367
10. KLASİK İSLAM TARİHİ KAYNAKLARINA GÖRE AĞRI DAĞI <i>MOUNT ARARAT ACCORDING TO CLASSICAL ISLAMIC HISTORY SOURCEBOOK</i> Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ	372
11. NAHÇIVAN KIZ KÜLELERİ TARİHİNDEN 11-12 MAYIS 2015 NAHÇIVAN 12	

Doç. Dr. Ayten MEHDIYEVA.....	379
-------------------------------	-----

12. EYYÛBÎLER'İN AZERBAIJAN HÂKİMİYETİ

AYYUBIDS SOVEREIGNTY IN AZERBAIJAN

Ahmet DEMİR.....	391
------------------	-----

KÜLTÜR

1. İLKOKUL BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN RESİMLERİNDE ÖĞRETMEN MODELİNİN İNCELENMESİ

THE EXAMINATION OF THE "TEACHER" MODEL IN FIRST GRADE PRIMARY SCHOOL STUDENTS' DRAWINGS

Yrd. Doç. Dr. Medera HALMATOV, Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Sultanberk HALMATOV, Yrd. Doç. Dr. Nilüfer OKUR AKÇAY, F. Müge AKKAŞ.....	409
--	-----

2. DEDE KORKUT VE KÖROĞLU GİBİ ŞAHSİYETLERİN TÜRK COĞRAFYASINDA ORTAK KABULÜNÜN NEDENLERİ

REASONS OF PEOPLE LIKE DEDEKORKUT AND KÖROĞLU'S COMMON APPROVAL IN TURKISH GEOGRAPHY

Yrd. Doç Dr. Müzahir KILIÇ, Demet ÖZER	421
--	-----

3. DOBRUCA (ROMANYA) BÖLGESİNDE YAŞAYAN HALKIN KÜLTÜRÜ, MEDENİYETİ VE DİLİ ÜZERİNDE TÜRK- FARS ETKİLERİ

PERSIAN AND TURKISH INFLUENCES IN THE CULTURE, CIVILISATION AND LANGUAGE OF THE PEOPLE LIVING IN DOBROGEA REGION (ROMANIA)

Yrd. Doç. Dr. Berna KARAGÖZOĞLU, Dr. Gina Raluca KERKMANN.....	432
--	-----

4. NAHÇIVAN ÖZERK CÜMHURİYETİ TARİH-KÜLTÜR ANITLARINA ÖZEN VE DİKKAT DEVLET POLİTİKASININ BİR HİSSESİ GİBİ

THE BASIC FORM, THE ATTENTION AND CARE OF THE STATE POLICY TO THE HISTORY AND CULTURE MONUMENTS OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF NAKHCHIVAN

Arş. Gör. Kadir AKBAROV	442
-------------------------------	-----

5. NAXÇIVANDA PEŞƏKAR TEATRIN YARANMASI VƏ MƏDƏNİ İNKİŞAFA TƏSİRİ

THE FOUNDATION OF PROFESSIONAL THEATRE AND ITS EFFECT ON CIVIL DEVELOPMENT IN NAHÇIVAN

Doç. Dr. Ramiz QASIMOV.....	447
-----------------------------	-----

6. NAXÇIVAN DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNDƏ ATÇILIQ TERMİNLƏRİ

THE HORSE-BREEDING TERMS USED IN NAKHCHIVAN DIALECTS AND ACCENTS

Rəşad ZÜLFÜQAROV.....	453
-----------------------	-----

7. AĞRI HALKEVLERİ

AĞRI COMMUNITY CENTRES

Arş Gör Ahmet EDİ	463
-------------------------	-----

8. AZERBAIJAN HALKININ YENİLMEZLİK SEMBOLÜ-ELİNCEKALE HAKKINDA NOTLAR <i>THE INVINCIBILITY SYMBOL OF AZERBAIJAN- NOTES ABOUT ALINJAGALA.</i>	
Prof. Dr. Fəhreddin SEFERLİ	473
9. ŞEDDADİ KİTABELERİ <i>INSCRIPTIONS OF SHADDADİDS</i>	
Dr. Zəkai ERDAL	480
10. XIX. YÜZYILDA ERMENİLERİN NAHÇIVAN BÖLGESİNƏ GÖÇ ETTİRİLMƏSİ (RUS KAYNAKLARI İŞİĞİNDƏ) <i>GETTING ARMENIANS IMMIGRATE TO NAXÇIVAN REGION IN 19th CENTURY (IN THE LIGHT OF RUSSIAN DOCUMENTS)</i>	
Dr. Yaşar RAHİMOV	492
11. NAHÇIVAN VE DOĞU ANADOLU AĞIZLARINDA ESKİ SÜMERC'ENİN İZLERİ <i>THE TINGS OF THE OLD SUMERIAN LANGUAGE IN NAKHCHIVAN AND EASTREN ANATOLIAN DIALECTS.</i>	
Doç. Dr. Galibə HACIYEVƏ	499
12. ZƏRDÜŞTÇÜLÜK VƏ AZƏRBAYCANDA NOVRUZ BAYRAMININ TARIXI KÖKLƏRİ <i>ZOROASTRIZM AND HISTORICAL ROOTS OF NOVRUZ BAYRAM IN AZERBAIJAN</i>	
Prof. Dr. Kübra ƏLİYEVƏ	507
13. TUNC VƏ ERKƏN DƏMİR DÖVRLƏRİNDƏ NAXÇIVANIN ÖN ASIYA VƏ ŞƏRQİ ANADOLU İLƏ ƏLAQƏLƏRİ <i>THE REGION'S RELATIONSHIPS WITH ASIA MINOR AND EASTERN ANATOLIA DURING BRONZ AND EARLY IRON AGES</i>	
Prof. Dr. Abbas SEYİDOV, Prof. Dr. Kamil İBRAHİMOV	519
14. AZƏRBAYCAN TƏRƏKƏMƏLƏRİNİN HƏYATINDA FƏSİLLƏRİN ROLU VƏ ONLARLA ƏLAQƏDAR MƏRASİMLƏR <i>THE ROLE OF SEASONS IN TEREKEME LIFE AND CEREMONIES, CONNECTED WITH THEM</i>	
Mehdiyevə KAMILƏ	527
15. NAXÇIVAN AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN MƏRKƏZLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ <i>NAKHCHIVAN AS ONE OF THE CULTURAL CENTERS OF AZERBAIJAN</i>	
Doç. Dr. SVETLANA ALLAHVERDİYEVƏ	535
16. ERZURUM, ANİ VƏ AHLAT GRAVÜRLƏRİNDƏ ANITSAL GÖRÜNÜMLƏR <i>THE MONUMENTAL VIEWS OF ERZURUM, ANİ AND AHLAT ENGRAVINGS</i>	
Prof. Mustafa KÜÇÜKÖNER, Ögr. Gör. Uğur ÖZEN	543
NAHÇIVAN VE DOĞU ANADOLU ABİDELERİ ULUSLARARSI SEMPOZYUM & HEYKEL WORKSHOP 26 NİSAN 11 MAYIS 2016 NAHÇIVAN	558

Hazar Denizi ve onun petrol tarihinin antik dönemlere kadar gitmesi, işte Azərbaycan petrolünün zəngiliyi, onun yüksək keyfiyyətliyi aksiomadır çevrilmiş gerçək gibi, bugün də önəmini kaybetməməkdədir. Günümüzdə dünyanın jeopolitik ekonomisində Hazar Denizi və onun zəngin hidrokarbon rezervləri gərəkli və stratejik önəm taşıyan bir faktördür. bu faktörün önəmi Azərbaycan'ın bölgəsel və uluslararası arenada güclü gəlişməsinə ivmə verməklə birlikdə, işğal altındakı topraklarımızın birləştilirək tək, komple AZERBAYCAN olmasına sorunsuz verəcəkdir!

Kaynaklar

Vəlixanlı N.M. IX-XII əsr ərəb coğrafiyaşünas-səyyahları Azərbycan haqqında / Azərb. SSR EA; Yaxın və orta Şərq xalqları İn-tu. – Bakı: Elm, 1974. – 220 s.

Бунятов З.М. Азербайджан в VII-IX вв. - Баку, 1965.

http://az.wikipedia.org/wiki/X%C9%99z%C9%99r_d%C9%99nizi

SAFEVİLER DÖNEMİNDE NAHÇIVAN'IN ŞEHİR HAYATI

Elnur NECİYEV³¹⁴

Özet

Kaynaklardan anlaşıldığı gibi XIII-XVII. yüzyıl yazarlarından Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî, Hamdullah el-Müstevfi, Mîrhând, Şeref Han Bitlisî, Kâtib Çelebi burayı Nehcevan; Hasan-ı Rûmlû, İskender Bey Münşi Nehcevan; Yâkût el-Hamevî Nahcuvân, Nakcuvân, Neşevâ; Abdürreşid el-Ba-kuvî ve Mûneccimbaşı Nakcuvan şeklinde kaydetmişlerdir. Hamdullah el-Müstevfi ve Evliya Çelebi şehrin adını Nakş-i Cihân (dünyanın süsü) olarak açıklamışlardır. Şehrin nüfusunun sayısı degişken olmuş, nüfusu da genellikle Azərbaycan Türklerinden oluşmuştur. Evliya Çelebi'nin de yazdığı gibi “son derece mâmur (abad) bir şehir olan Nahçıvan şehrinin nüfusunun kadınlaribeyaz tenlidir. Er-kekleri taç, uzun sarık sararlar, câme giyerler. Ayaklarına renkli keçe çakışır, yeşil, kırmızı narenci, turuncu pabuç giyerler. Kadınları sivri sivri takke giyip, üzerine beyaz tülbent bürünür, ayaklarına renkli çizme giyerler. Güzelleri çeşitli mavi kürkten yörük İsfahanî giyip, gönül alan mirza gibi Salı-narak yürür, zarif ve nazikçe konuşurlar. Halkının tamamı Şafidir, ama kırmızı kızılbaşdır. “Şafi mezhebindeniz”, diye iddia ederler.” Bugün elimizde Nahcivan Özerk Devleti arşivlerinde bulunan kayıtlardan,

³¹⁴Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi, Tarih Enstitüsü, elnurneciyev@gmail.com

“Nahçıvan Sancağının Mufassal Defteri” eserinde, XVI-XVIII. yüzyıllarda, Nahçıvan tipik bir İslam şehri, askeri-idari, ticari, sanaat merkezi olarak gösterilmektedir. Nahçıvan’ın bu döneminde, yetmiş camii ve kırk mescid, faaliyet göstermektedir. Bu da şehrin tam bir müslüman şehri olmasına kanıttır. Müslümanların önemli kısmının da Evliyanın buyurduğu gibi kızılbaş olmasını dik-kate alırsak bu şehrin türk şehri olmasına zerrece şüphe olmasın gerek. Müslüman şehri olmakla birlikte Nahçıvan hem de dönemin en önemli sanat ve ticaret merkezlerinden biri idi. Yaşanan sa-vaşlar şehir hayatı için büyük engeller yaratsa da şehirde ticaret, sanatının çeşitli alanları sürekli ola-rak gelişmiştir. İster Safevilerin hakimiyeti altında, gerekse Osmanlıların kontrolüne geçtiği zamanlar-da şehir kendi önemini koruyup saklamıştır. Şehrin nüfus sayımının, nüfusun sosyal içeriği ve senetkarlığının çeşitli alanlarının geniş şekilde gözden geçirilmesi bu gelişmeyi açıkça gösterir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Safeviler, Nahçıvan şehri, şehir nüfusu, sanatkarlık, esnaflık, mi-mari anıtlar.

Abstract

As seen from the sources writers of the XIII-XVII centuries Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî, Ham-dullah el-Müstevfî, Mîrhând, Şeref Han Bitlisî, Kâtib Çelebi mention Nakhchivan as Nehcevan; Ha-san-ı Rûmlû, İskender Bey Münşî as Nehçevan; Yâkût el-Hamevî as Nahcuvan, Nakcuvân, Neşevâ; Abdurrashid el-Bakuvi and Müneccimbaşı as Nakcuvan. Hamdullah el-Müstevfî and Evliya Çelebi explained the name of the city as Nakş-i Cihân (the world's ornament). The number of the city's population was changeable and usually consisted of Azerbaijani Turks. As Evliya Çelebi wrote, “ The wo-men wear pointed caps onwhich they wrap white muslin, and boots of various colors. The fashionable young men wear pelisses of Isfahan, and walk with great pomp and dignity, but they are wholly at-tached to women. The people pretend to be of the orthodox sect of Shâfiî although they are Qezel-bashan.” Today we read from Nakhichevan Autonomous Republic’s archive records and “Detailed re-gistry of the Nakhchivan Sandjak” about Nakhchivan as typical İslamic city, military-administrative, commercial and handicraft center. Sources mention seventy mosques and forty mesjids in the city for this period. And this is evidence that the city is a muslim city. As mention Evliya if we consider the main part of muslims is qezelbash turks so there is no doubt that this is turkish city. In addition to being a muslim city, Nakhchivan was one of the most important centers of art and commerce. In spite of the major obstacles creating with wars for urban life, trade and different fields of handicraft had evolved continuously. Under the rule of the Safavids and the control of the Ottomans the city kept their importance. Broad review of the number, social structure of the city population and development of the different areas of art show this development evidently.

Key Words: Azerbaijan, Safavid, Nakhchivan, city's population, handicraft, esnaflık (the work of a tradesman), architectural monuments.

Giriş

Makalede çeşitli kaynaklara istinaden Azerbaycan’ın Arasboyunda yerleşen en önemli şehri olan Nahçıvanın nüfus sayımı, şehir hayatı mükayiseli biçimde kaynaklarla kanıtlanarak araştırılıyor. Genellikle, modern anlamı ile burada anılan nüfus sayımı yeni bir vak’adır. Ancak her ne şekilde olur-sa olsun nüfus sayımı kavramının içeriğini oluşturacak bir nüfus tesbiti, nüfusu teşkil eden insan nesli ile yani insanın nicel ve nitel (kemiyet ve keyfiyet) durumu ile ilişkili olarak herhalde olagelmıştır. Nüfus sayımı ile ilgili esasen Osmanlıların

Nahçıvan kazası ve sancağı için düzenledikleri icmal ve mufassal defterler esas olarak kabul edilmiştir. Özellikle de şehir nüfusu köy nüfusu ile karşılaştırıldığında çokluk teşkil etmesi vurgulanarak, bu açıdan faiz oranı, haneler üzere nüfus sayısı gösterilmiştir. Burada adı geçen hane günümüz literatüründe kullanılan çekirdek aile veya geniş aile terimlerinin içerdiği anlamdan farklı bir anlam yüklenmiş olup avariz hanesi'nde kendini bulan, bir vergi ödeyen birim ve ünite anlamını taşımaktadır. Hane tebirinin kaç kişilik bir nüfusu ifade ettiği henüz tam açıklık kazanmamıştır. Hane karşılığı olarak F.Braudel 4.4, 5 katsayısını, Ö.Barkan 5, F.Sümer 7, J.Russel 3.5, M.Cook 4.5, N.Göyünç 5, Özdeğer 2.5-3, B.Mc.Gowan se 6 hane katsayısını değinmek-tedir. Biz ise verilen sayılara dayanarak orta rakam gibi daha çok kullanılan 5 katsayısını esas olarak kabul ediyoruz. Tüm bu konulara dikkat edilirken Osmanlılarla Safeviler arasında yaşanan uzun süreli savaşın Nahçıvan şehir hayatına etkisine de değinilmiştir. Şehir hayatının önemli bölümünü teşkil eden sanatının gelişimine dikkat çekilmiş, özellikle misgerlik (bakırdan türlü maişet eşyaları yapan), halıçılık, seramik alanlarının gelişimi gözden geçirilmiştir.

1.Kaynakların diliyle Nahçıvan'ın şehir hayatı

"Doğrusu cihanın bukalemon nakışlı bir şehridir. Bazıları Nahcivan, bazıları Nahşivan derler

...eski zamanda...o derece mâmurmuş ki, bulunduğu sahrada bir adım boş toprak yokmuş"³¹⁵ diye anla-

tıyordu ünlü türk seyyah Evliya Çelebi. Genellikle, Nahcivan'ın sahip olduğu coğrafi konum tarih boyunca Anadolu ile Orta Asya arasında önemli bir köprü vazifesi görmesine neden olmuştur. Bundan dolayı Safeviler döneminde de önemini korumuş, şehir ve civarı, iki yüz yılı aşkın bir süre Osmanlılar 'la Safevilerarasında devamlı bir mücadele sahası olan Azerbaycanda bu mücadelelerden en fazla etkilenen bölge olmuştur. Zaman zaman da her iki taraftan ciddi sayılabilecek bayındırlıklara ve refaha kavuşturulmuştur. Bu olaylar da Nahçıvanın şehir hayatına olumsuz ve olumlu etkilerini göstermiştir-tir. Gerek Osmanlıların şehir için tertip ettikleri icmal ve mufassal tahrir defterlerde, gerekse de dönemin diğer kaynaklarında bu süreci düzenli olarak izleyebiliriz. Şehrin genel olarak nüfus yapısına baktığımız zaman müslim nüfusun şehir ve köy merkezlerinde kalabalık olarak yaşadıkları görülür.

Nahçıvanda XVI yüzyılın sonlarında şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı % 60'dır. Bu da bize o dönemde şehirleşmenin köy nüfusuna oranla daha fazla olduğunu gösterir. 1590

³¹⁵Rıhtım M. Evliya Çalabi seyahatnamesinde Azərbaycan. Bakı: Qafqaz Universiteti nəşriyyatı. 2012, s.44

tahririne göre 12 mahalleden oluşmaktadır. Mahallelerdeki müslim ve gayri müslim hane sayısı 745'tir. Bir haneyi 5 kişi olarak kabul edersek, şehirdeki toplam nüfus (hane sayısına göre) 3725 kişi olarak görülür. Ma-halle başına düşen ortalama hane sayısı 62, nüfus ise 310 kişidir.³¹⁶

Nahçıvan şehrinden bahseden Evliya Çelebi ise nüfusun hatta 10 bin kişiden de çok olduğunu belirtiyordu. Seyyahın yazdığına göre, "Dördüncü Murad'dan sonra burası daha mamur olmuş. Onbin ikiyüz toprak örtülü haneler ile yetmiş adet câmi ve ibadethanelerle süslenmiştir. Kırk mescidi, yirmi misafirhanesi, yedi güzel hamamı, bin kadar dükkânı vardır."³¹⁷ İlk bakışta nüfusu ile ilgili verilenlerin abartılı olması düşünülebilir. Fakat Evliya Çelebiden sonra Şardenin verdiği bilgiler dahil Şah Abbas'ın "Büyük Sürgün" politikasının doğurduğu zararları dikkate alarsaq şehir nüfusunun yeterince çok sayıda olması sonucuna varabiliriz. Fransız seyyah Şarden XVII yüzyılın 70'li yıllarında şehirle ilgili yazıyordu: "Nahçıvan seksen faiz oranı dağılmış büyük bir şehirdir. Yahut büyük ve olağanüstü yıkık topudur. Bu şehir yavaş yavaş yerleştirilmiştir. Oraya büyük pazarlar denilen her iki tarafı her türlü mal ve gıda ürünleri satan dükkanlarla dolu galerilerden veya örtülü sokaklardan ibarettir. Nahçıvan' da beş kervansaray, hamamlar, pazar meydanları, tütün ve kahve veren büyük konaklamalar ve yak-laşık iki bin hane vardır. Fars (kaynakta Persiyalı) tarihçileri önceleri orada kırk bin hane olduğunu onaylıyorlar...şehre dışarıdan bakıldığında, onları korumaya gücü yetmediğini hisseden I. Şah Abbas (kaynakta Büyük Abbas) tarafından geçen yüzyılın sonunda yıkılan bir-çok istihkamlar ve büyük bir kalenin harabeleri görünüyor."³¹⁸ Gerçekten de Şah Abbas'ın göçürme politikası ve Osmanlılarla savaş şehrin hayatına büyük zarar vermiş ve demografik boşluk yaratmıştır. Sadece mukayese için belirtelim ki, 1579 yılında Osmanlılar tarafından sadece Nahçıvan sancağının Şerabhane bölgesinden Osmanlı kaynaklarının verdiği bilgilere göre 20 bin, Zarlı Ohannesə göre 60 bin 22 esir götürülmüştür. Rauf Memmedova göre, Osmanlılar bu dönemde Nahçıvan sancağından 40 bin insanı esir yürütmüşlerdir. I. Şah Abbas döneminde ise genel Nahçıvan kazasından 60 bin, bir başka bilgiye göre ise 70 bin kişi (müslüman ve hıristiyan) Safevi devleti'nin merkezi eyaletlerine sürgün edilmiştir.³¹⁹ Bu nedenle de 1727 yılına ait mufassal defterde şehirde sadece 707 kişi

³¹⁶Karagöz H. 1590 tahririne göre Nahçıvan kazası. Yüksek lisans. İsparta. 2001, s.18

³¹⁷Rıhtım, aynı eser, s.44

³¹⁸Şarden J. Parisdən İsfahana səyahət. Amsterdam 1711/ tərcümə, qeyd və şərhlərin müəllifi Vaqif Aslanov. Bakı: Elm, 1994, s.63

³¹⁹Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri : 9 məhərrəm 1140 (27 avqust 1727) / AMEA ak. Z.M. Bünyadov adına Şərqişünaslıq İnstitutu ; tərc.: Z. M. Bünyadov, H. Məmmədov ; qeyd və şərh. müə. H. Məmmədov. Bakı: Elm, 2001, s.14

vergi mükellefiyeti taşıyan şahsın olduğu belirtilirdi. Son bilgiye dayanarak vergi mükellefiyeti taşıyanların aile durumu dikkate alındığında şehir nüfusunun sayısının 4208 kişiye, askerlerin ve yöneticilerin sayısını da buraya eklersek, şehir nüfusunun sayısının 5000'den fazla olmasını belirlemek olur.³²⁰

Nahçıvan şehrinin nüfusunun görünümü, giyim tarzı ve dini Evliya Çelebi seyahetname'sinde berrak şekilde gösterilmiştir. Ünlü türk seyyah yazıyordu: “Güzelleri beyaz tenlidir. Erkekleri taç, uzun sarık sararlar, câme giyerler. Ayaklarına renkli keçe çakışır, yeşil, kırmızı narenci, turuncu pabuç giyerler. Kadınları sivri sivri takke giyip, üzerine beyaz tülbent bürünür, ayaklarına renkli çizme gi-yerler. Güzelleri çeşitli mavi kürkten yörük İsfahanî giyip, gönül alan mirza gibi salınarak yürür, zarif ve nazikçe konuşurlar. Halkının tamamı Şafiidir, ama kırmızı kızılbaşdır. “Şafi mezhebindeniz”, diye iddia ederler. Fakat yalan söylerler, Caferiyye mezhebinde bir deste hamisilerdir.³²¹

Evet, Evliya Çelebi'nin de belirttiği gibi şehir nüfusunu tamamını kızılbaşlar oluştuyordu. Kızılbaşların büyük bir kısmının Türk olmasını, özellikle de Nahçıvan'da yaşayanların Anadolu'dan gelme Ustacılar ve yerel Kengerliler olmasını dikkate alırsak buna dair herhangi bir şüphe kalmıyor. Nahçıvan'da çok sayıda mescidler olmasını daha önce Evliya Çelebi'ye istinaden belirtmiştik. Bu dini mimari anıtlarına dair Evliya Çelebi yazıyordu, “her biri bir cennet bahçesi, behiştî hatırlatan pek çok kişinin bulunduğu garip Cuma Camileri vardı. Bunlardan Cenâb Ahmet Paşa, Ferhad Paşa, Güzel Ali Paşa, Çığal oğlu, militan Cafer Paşa Cuma Camilerini belirtebiliriz. Bu Cuma Camileri sulu, çinili, renkli camlarla süslenmiş, bir kaçının yarım daire şeklinde varılmış tavan günbezleri sulu tuğlalarla kaplanmıştı. İstanbul mimarisi tarzında 33 minaresi vardır.”³²² Fransız gezgin Taverniye de Nahçıvan şehrindeki camilerden, “türklerin yıktığı birçok güzel caminin kalıntıları görünüyor; Türkler bu cami-leri yıkmış, çünkü Muhammed'in müritleri Ali'nin müritlerinin camilerine girmeyi asla istemezler; Ali 'nin müritleri de başkalarınınkine girmekten hoşlanmazlar; işte bu yüzden Türkler ve İranlılar savaşın sonucuna bağlı olarak birbirilerinin camilerini yıkıp dururlar...Nahçıvan'daki yıkıntılar arasında, Asya 'nın en güzel camilerinden biri olan büyük bir caminin yıkıntıları da var ve bu caminin Nuhun türbesi olarak yapıldığına inanılıyor.”³²³ sözleriyle bahsetmektedir. Ortaçağ Dönemi sırasında Nahçıvan toprak-larında faaliyet

³²⁰ *Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri, s.15*

³²¹ *Rıhtım, aynı eser, s.45*

³²² *Rıhtım, aynı eser, s.45*

³²³ *Tavernier, Jean Baptiste. Tavernier Seyahetnamesi. Editör Stefanos Yerasimos. Çeviren Teoman Tunçdoğan. İstanbul: Kitapyayinevi, 2006, s.79-80*

gösteren, sosyal-siyasi ve ideolojik merkezlerden biri olan Camiler, Ortaçağ Azerbaycan feodal toplumunun hayatında, önemli yere sahip olmuştur. Nüfusun önemli bir çoğunluğunun toplandı, ibadet ve zikir yeri olan bu merkezlerde, dönemin bir takım sosyal, siyasi, askeri, diplomatik, aile, ev gibi önemli konularına çözüm üretilmiştir. Bu açıdan büyük yapıları mescidler dahil olmak üzere bu camilerin Nahçıvan şehrinde her zaman özel yeri olmuştur.

Safeviler devletinin sosyal içeriği ile ilgili fransız seyyah J.B.Tavernyenin verdiği bilgiler XVI yüzyıldan XIX yüzyıla kadar Ustacı-Kengerli aşiretlerinden olan hakimler tarafından irsi olarak yönetilen Nahçıvan için de geçerliydi. XVII yüzyılın 30-60'li yıllarında defalarca Azerbaycanda olmuş Tavernye Safevi devleti nüfusunun sosyal içeriğini Avrupa devletlerinde olduğu gibi üç tabakaya ayırıyordu: "Bunlardan birincisi şemşir ehlidir ki, burası krallık sarayının üyeleri olan eşrefler-aristokratlar, hanlar, vilayet hakimleri ve ordu üyeleri, ikinci tabaka kadılar ve kanun yazan kalem ehli, üçüncü tabaka ise Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tüccarlar, sanatkarlar ve işçilerden oluşur."³²⁴ Bu tabakalar içinde özellikle sanatkarlara dikkat çekmek isteriz. Orta çağ yazarları Nahçıvan sanatkarları arasında maharetli ustaların olduğunu defalarca ifade etmişlerdir. Nahçıvan'da çeşitli meslekler üzere sanatkarlara tesadüf etmek mümkündü. Burada sanatkarların cem olması ve onların pazar ile sıkı ilişkileri ortaçağ sanatkarlığının bir çok türünün gelişmesi için elverişli zemin yaratmıştı. Onları temelde üç gruba bölerler:

- 1) Bireysel faaliyet gösteren sanatçılar;
- 2) Özel kuruluşlarda (esnaflarda) birleşen sanatçılar;
- 3) Büyük feodal atölyesine (karhanelere) mensup sanatçılar.

Şehirde sayıca üstünlüğü bireysel sanatkarlar oluştuyordu.³²⁵ Onlara örnek olarak misgerler (bakırdan türlü maişet eşyaları yapan), dülgerler (marangoz), bennalar (inşaat ustası), duluşçular (çömlekçiler), demirciler, dabbaglar (dericiler), bezzaz (kumaş satan tüccar), başmakçılar (ayakkabı ustası), halçacılar (hahcılar), zergerler (kuyumcular) ve boyacılar v.b. gösterilebilir.³²⁶ Şehir hayatının önemli bir hissesini biçimlendiren sanatkarların yarattığı esnaf örgülerine geldikde ise onlar yapı eti-bari ile Batı Avrupa atölyelerinden hayli farklıydı. Feodallerin şehirlerde hakim olması sonucunda esnafların savunma hukuku hayli

³²⁴ Həsənov Ə.H. *Azərbaycanda sosial təbəqələr (J.B.Tavernyenin "Səyahətnamə"si üzrə)* // Bakı Universitetinin xəbərləri: Humanitar elmlər seriyası, № 1, 2011,

³²⁵ Гейдаров М.Х. *Социально-экономические отношения и ремесленные организации в городах Азербайджана в XIII-XVII вв.* Баку: Элм, 1987, s.100

³²⁶ Kürkcüoğlu E. *Nahçıvan tarihi. (V-XV. Yüzyıllar). Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık. 2007, s.103*

sınırlı idi. Esnaflar çeşitli idari şahıslar (kelentere, naibe, darğa'ya) tabi idi. Bu kişiler, genellikle esnafların iç işlerine karışıyor, esnaf içinde yaşanan tartışmalı konuları çoğu zaman idari yolla çözüyorlardı.³²⁷

Nahçıvan'da ortaçağ sanat dallarından biri olan misgerliyin gelişimini özellikle belirtmek ge-rekir. Bu gelişme için şehrin yakınındaki bakır madenleri geniş imkanlar açıyordu. Azərbaycan Tarih Müzesi'nin etnografya fondunda ve Nahçıvan Diyarşünaslıq müzesinde ortaçağ Nahçıvan ustaları ta-rafından hazırlanmış bir sıra bakır kap örnekleri saklanır. Bu eşyalar içerisinde satıl, sini, kase, serpuş, leğen, tepsi, qablama kazan, gül suyu çekmek için mey, kase, sürahi, güyüm ve tekkulp tepsi ve s. bu-lunmaktadır.

Nahçıvan'da misgerlikle yanaşı çömlekçiliğin yükselişini belirtmek gerekir. Bulunan çanak çömlek parçaları ve kaynaklarda verilen bilgilerden anlaşılmaktadır ki, Nahçıvan'da başka tür varil-lerle birlikte porselene (porselen ve fayansa) benzer kaplar, dekoratif çömlek parçaları üretimi de mevcut olmuştur. Nahçıvan'da bir dizi toplumsal yapıların, özellikle hamamların donatılması için por-selenden geniş çapta kullanılması da bu fikri kanıtlıyor.

Nahçıvan şehri aynı zamanda önemli dokuma merkezlerinden biriydi. Bu da kuşkusuz şehir etrafında çeşitli pamuk türlerinin yetiştirilmesi ile ilgili idi. Evliya Çelebi bu konuya değinerek yazı-yordu: “Yedi türlü pamuğu (Zağı, Mollayâi, Zafranî, Lâlî, Has, Beyaz), galesi buğdayı meşhurdur. Sanat sahipleri maharetlidir. Kalemkârı Behram Yurî, Destehan basmaları dünyaca meşhurdur.” Ev-liya Çelebi tarafından adı geçen kalemkâr parça pamuktan dokunmuş ve üzeri basma nakışlarla süs-lenmiş bireysel el işlerinden ibaretti. Buraya taxça-camaxatan ve yük yeri perdeleri, sofralar, boxçalar, kap örtüleri dahildi. Bunların desenleri esas itibariyle bitki motiflerinden oluşurdu. Kalemkâr denen böyle parçalar ortaçağ'da Azərbaycan'da geniş intişar bularak yerli halkının yaşamında önemli yer tutuyordu.

Safeviler döneminde Azərbaycan'ın diğer şehirlerinde olduğu gibi Nahçıvan- da da xalçalığın hem sanatsal düzeyi, hem de üretim kapasitesinin artması açısın-dan kendi gelişiminin özel aşamasını geçmişti. Burada değinilen zarif ve şık «Nah-çıvan» halısı Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinde yüksek değerlendiriliyordu.³²⁸

Sanatın gelişmesi ile birlikte ticaret de önemini koruyordu. Avrupalı seyyah-ların bilgisine göre, Nahçıvan'da üstüörtülü sokaklarda ticaret cergeleri düzenlenir, çeşitli yerli ve getirilme mallar satılıyordu. Nahçıvan piyasalarında yoğun ticaret gidiyordu. Şardenin

³²⁷Nəcəfli T.H. XV-XVI əsrlərdə Naxçıvanın ictimai-iqtisadi həyatı. // Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Əsərləri. Ədəbiyyatşünaslıq, Dilçilik, Sənətşünaslıq və Redaqogika seniyası. Naxçıvan, «Qeyrat», 2009, № 2, s. 51-59.

³²⁸Nəcəfli, aynı makale, s. 51-59

kaydettiği gibi, “uzun ve üstü kapalı sokakların her iki tarafında köşklər kuruluyor, çeşitli el sanatları və gıda ürünleri satılıyor-du.”1565 yılında Şah Tehmasibin fərmanı ilə tamğanın iptal olması hem sanatın, hem də ticaretin gəlmişinə katkı versə də bir yandan Osmanlılarla Safevilər arasındakı uzun sürə davam edən savaşılar, öte yandan da kervan yollarının giderek önəmini itirməsi artıq XVII yüzylın sonlarında şəhrin gət-tikçə bir sıra Safevi şəhirləri kimi önəmini yitirməsinə nədən oldu.

Genelə Nahçıvan şəhri XVI yüzylın başlarında Safevilər dövləti'nin kurulması ilə başlan-gıçta nispetən huzur əldə etsə də, Osmanlı-Safevi savaşıları sırasında temel savaş meydanına dönüş-məsi bu huzuru bozmakla kalmamış, hətta defələrcə nüfusun məkən dəğişimlərinə nədən olmuştur. Özellikle də I. Şah Abbas dönməndə yaşananlar şəhər həyatının tamamilə çöküşünə nədən olmuştur. 1639 yılında Kasr-ı Şirin antlaşmasının Osmanlılara savaşla son vərması bilə sadəcə görcəli istikrar yarattı. XVII yüzylın sonlarında Safevilər dövləti'nin zayıflaması ilə imparatorluğun tüm şəhirlərini kapsayan kriz Nahçıvan'dan da ətkisiz ötürüşməmişdir. Safevirlərin çöküşü ilə də şəhər yəni bir aşamaya girmişdir

Kaynakça:

Həsənov Ə.H. Azərbaycanca sosial təbəqələr (J.B.Tavernyenin “Səyahətnamə”si üzrə)// Bakı Universitetinin xəbərləri: Humanitar elmlər seriyası, № 1, 2011, s. 177-183

Karagöz H. 1590 təhririne görə Nahçıvan kazası. Yüksək lisans. İsparta. 2001, 78 s.

Kürkçüoğlu E. Nahçıvan tarixi. (V-XV. Yüzyıllar). Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık. 2007, 134 s.

Гейдаров М.Х. Социально-экономические отношения и ремесленные организации в городах Азербайджана в XIII-XVII вв. Баку: Элм, 1987, 212 с.

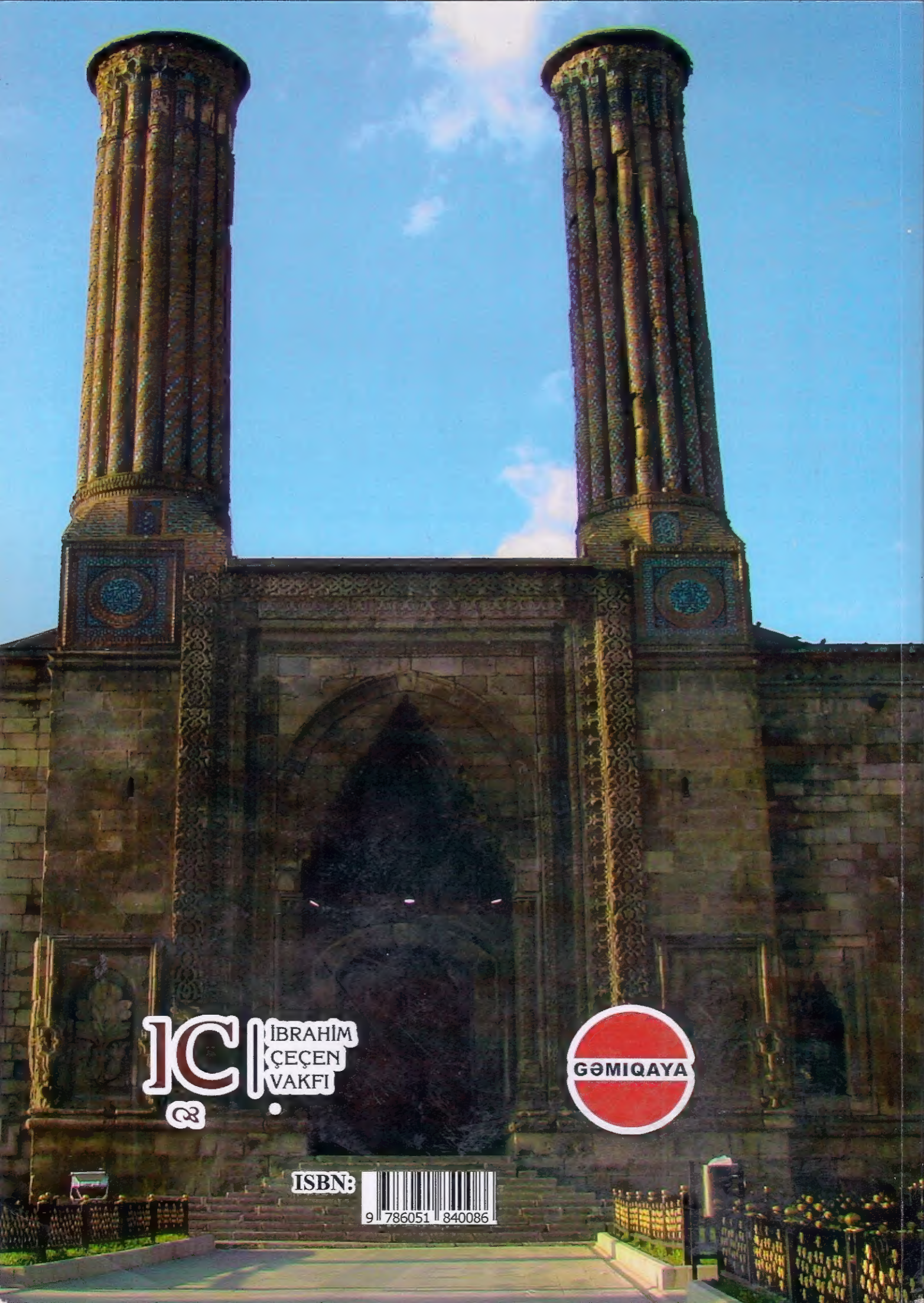
Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri : 9 məhərrəm 1140 (27 avqust 1727) / AMEA ak. Z.M. Bünyadov adına Şərqsünəşliq İnstitutu ; tərc.: Z. M. Bünyadov, H. Məmmədov ; qeyd və şərh. müəl. H. Məmmədov. Bakı: Elm, 2001, 376 s.

Nəcəfli T.H. XV-XVI əsrlərdə Naxçıvanın ictimai-iqtisadi həyatı. // Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Əsərləri. Ədəbiyyatşünəşliq, Dilçilik, Sənətşünəşliq və Redaqogika seriyası. Naxçıvan, «Qeyrət», 2009, № 2, s. 51-59.

Rıhtım M. Evliya Çələbi səyahətnaməsində Azərbaycan. Bakı: Qafqaz Universiteti nəşriyyatı. 2012, 296 s.

Şardən J. Parisdən İsfahana səyahət. Amsterdam 1711/ tərcümə, qeyd və şərhlərin müəllifi Vəqif Aslanov. Bakı: Elm, 1994, 96 s.

Tavernier, Jean Baptiste. Tavernier Seyahetnamesi. Editör Stefanos Yerasimos. Çeviren Teoman Tunçdoğan. İstanbul: Kitapyayinevi, 2006, 343 s.

IC İBRAHİM
ÇEÇEN
VAKFI

ISBN:

